

L'OBRA ARTÍSTICA I LITERÀRIA ARTÚRICA D'ALEXANDRE DE RIQUER (1856-1920): MERLÍ I VIVIANA EN EL MODERNISME CATALÀ

INTRODUCCIÓ

El present treball pretén, amb modèstia, però amb un interès molt cert, presentar l'obra del celebrat escriptor, poeta i pintor modernista Alexandre de Riquer des d'una nova perspectiva: aquella que n'emfatitzi la realitat d'autor artúric contemporani. Amb això se cerca un reconeixement major de la necessitat de descobrir, per a un públic més ampli i internacional, aspectes no ben coneguts del modernisme literari català.

A més, s'enquadrarà conscientment dins de l'ampli camp interdisciplinari d'investigació anomenat *Estudis Artúrics*, disciplina o subdisciplina internacional que es nodreix tant de la filologia moderna, com de la medieval, de les belles arts (pintura, escultura, música, poesia, arquitectura) com de les disciplines aplicades i noves (il·lustració, cinema, còmic, etc.), de la literatura general, nacional i comparada, ja sigui aquesta última amb d'altres literatures nacionals o amb d'altres arts, les arts, dels anomenats *Estudis Culturals*, que s'expandeixen cap a les societats i els grups humans, diacrònicament —o sincrònica—, etc., i de les ciències humanes i socials en el seu conjunt.

I tot això per comprovar l'estima de l'artista per un dels motius clàssics dels arguments artúrics, del passat i de l'era contemporània, els amors tràgics del mag Merlí amb la seua deixeblla Viviana, també preferida de Riquer.

I. L'ARTURISME LITERARI I CULTURAL DINS DEL MODERNISME CATALÀ

És ben sabut que el corrent majoritari per l'interès artúric o per la matèria de Bretanya, dins del modernisme català, és aquell protagonitzat pels hereus de Wagner en terres del Principat: Felip Pedrell (1841-1922), Jeroni Zanné (1873-1934), Joaquim Pena (1873-1944) o Xavier Viura (1882-1948), entre d'altres, com bé ha assenyalat recentment Mariàngela Cerdà i Surroca (2008: 148): «L'època modernista [...] va marcada també per la wagnerofília, que no tan

sols representa una revolució operística, sinó també s'inspira en remotes fonts literàries del cicle artúric». El Gran Teatre del Liceu, en l'àmbit musical, i l'Associació Wagneriana, fundada el 1901, seran els grans promotors de la reeixida recepció de l'alemany a Barcelona. A aquesta segona, per exemple, es deu la traducció dels llibrets de Wagner al català, tasca en què van participar grans noms del modernisme català i socis de la Wagneriana, com Joan Maragall o Antoni Ribera. Alguns altres dels seus socis, a banda de traductors i estudiosos de Wagner i de la seua obra, van ser també poetes originals de temes wagnerians, especialment artúrics, com va ser el cas dels citats Zanné, amb poemes com «L'encís del Sant Divendres» (1905), «Tristany i Isolda» (1906) o «Deliris de Tristany» (1909); Viura, amb el seu especial «Percival infant» (1904), o el no citat anteriorment Magí Morera i Galícia, autor d'un poema titulat «Lohengrin» (ca 1900).

Tanmateix, no van ser els únics. Hi va haver altres figures, com Alexandre de Riquer (1856-1920), poeta-narrador, pintor i mestre de les arts menors o decoratives, que van absorbir la seua inspiració artúrica no d'Alemanya, sinó d'Anglaterra, de Tennyson, Dante Gabriel Rossetti i els preraphaelites, William Morris, etc. Quant a Riquer, així ho proven els testimonis dels seus viatges per les Illes Britàniques o el catàleg de la seua biblioteca personal, entre altres testimonis i dades que relatarem a continuació.

II. ANGLATERRA EN LA VIDA I OBRA D'ALEXANDRE DE RIQUER (1856-1948)

Insistim en la idea que si bé la influència artúrica wagneriana en el modernisme català va ser prioritària, no en va restar tant a la saga l'arturisme ferm, entre molts altres elements, d'un moviment literari, artístic i cultural britànic ben conegut: el preraphaelisme. I encara que no fos l'únic, no hi va haver cap altre talent modernista que recollís, difongués i encarnés, tant en la seua vida com en la seua obra, de manera més plena, l'esperit preraphaelita que Alexandre de Riquer.

Per entendre plenament la força d'aquest influx, convé repassar els treballs de l'estudiós del modernisme Eliseu Trenc Ballester, que el 1982 va publicar un article denominat «Alexandre de Riquer, ambassadeur de l'art anglais et nord-americain en Catalogne» i, el 1988, un llibre, en col·laboració amb Alan Yates, i per a l'Anglo-Catalan Society de Sheffield (Anglaterra), titulat *The British Connection in Catalan Modernism*. En ambdós treballs es recull tota una justificació molt completa de les afirmacions que s'anuncien en els títols, així com tota la documentació necessària que les acompanya. Els autors, per exemple, es refereixen a una «British connection» del modernisme, moviment en què es desenvolupa definitivament la vocació artística d'Alexandre de Riquer (Trenc Ballester / Yates 1988: 20). Resulta evident que «in relation to the fundamental

eclecticism of the movement, we may easily understand why Great Britain should have served as one major example of “modernity” for Catalonia, as a model of bourgeois nationhood and of cultural plenitude» (Trenc Ballester / Yates 1988: 20). Les idees de Ruskin, l'estètica simbolista pròpia dels preraphaelites, William Morris i l'*Arts and Crafts Movement* es van prendre com a punts de referència per al progrés cultural de Catalunya en general, i molt particularment pel nostre artista, que va mantenir tota la seua vida una dedicació absorbent a l'art: «Alexandre de Riquer's was a decisive role in the introduction and assimilation in Catalonia of this specific strand of influence» (Trenc Ballester / Yates 1988: 20).

Els treballs d'investigació que hem esmentat al començament d'aquesta secció s'ocupen, fonamentalment, de documentar fins i tot en els detalls més nimis la participació de Riquer en aquests fets d'intercanvi cultural, «the role of Alexandre de Riquer in the process of the important influence that certain tendencies in British art and artistic ideas of the nineteenth century exercised in the crucial and productive phase of cultural development in Catalonia over the turn of the century, the phenomenon known as Catalan modernisme» (Trenc Ballester / Yates 1988: 7).

Quant als interessos d'aquest treball, volem ressaltar els següents fets (veg. Trenc Ballester 1982, Trenc Ballester / Yates 1988 i Zarandona 2003: 871-972):

- 1) Els viatges a Londres, on Alexandre va anar en diverses ocasions, tot i que no totes estan plenament documentades. Sí que és provat que hi va ser el 1894, en qualitat de col·leccionista d'art, un any decisiu per a la seua carrera artística ja que es va poder amarar en directe de totes les noves tendències artístiques en apogeu a les Illes Britàniques, i el 1906 com a comissari oficial de la Secció Anglesa de l'Exposició Internacional de Belles Arts i Indústries Artístiques de Barcelona de 1907 —ell era membre del comitè executiu de l'esmentada exposició— amb l'encàrrec de seleccionar i convidar artistes britànics.
- 2) La biblioteca personal d'Alexandre de Riquer. El cosmopolitisme d'aquest autor, el seu coneixement de llengües, la seua cultura universal i les seues relacions internacionals s'aprecien de manera més destacada en els llistats dels volums de la seua biblioteca. Sobretot són nombrosos els seus llibres en francès. Però els anglesos també són molt abundants: la seua col·lecció de bibliografia sobre temes artístics britànics, que encara impressiona avui en dia, degué ser única a la Catalunya de llavors i a tot Espanya. Els seus preferits eren els preraphaelites: Dante Gabriel Rossetti, John Millais, Burne-Jones i William Morris, sobretot, però també Turner, Whistler, Aubrey Beardsley o Frederic Leighton hi ocupen un lloc preeminent, tots ells pintors o il·lustradors de temes artúrics. Igualment, a la seua biblioteca s'hi trobaven obres artú-

riques medievals o victorianes, una altra de les vies per les quals l'artista es va anar aficionant a la matèria de Bretanya, entre les quals sobresurten el primer clàssic anglès d'aquesta matèria i el seu principal revalorador victorià: Sir Thomas Malory: *Le Morte d'Arthur* (Londres, J. M. Dent & Co., 1893) i *Poems*, d'Alfred Lord Tennyson (Londres, George Bell and Sons, 1905).

- 3) Les arts menors. La seua producció literària i artística no va deixar d'estar acompanyada per tota una gamma variadíssima d'activitats artístiques o artesanes considerades menors fins llavors: cartells, treballs d'impremta i il·lustració (els seus llibres mateixos, per exemple), gravats, objectes decoratius, etc., però que tant podien embellir la vida i guarir dels excessos de la indústria i del pragmatisme. Havia assimilat els principis de les pràctiques de l'*Arts and Crafts Movement*, defensor de l'elevació de la dignitat de l'art industrial de producció en sèrie, també capaç d'assolir el refinament i l'excel·lència estètica. També va beure de fonts angleses l'afició a l'exlibris, moda ferma de l'«art nou», en el qual arribà a ser un autèntic innovador, dins l'esperit ple del modernisme, especialment, fins a assolir una tal originalitat, un control artístic i una qualitat poètica tan consumades, que se l'ha arribat a considerar un dels mestres europeus indiscutibles d'aquest art en aquells anys de canvi de segle.
- 4) El carrer de la Freneria. El 1894, o poc després, Riquer va portar d'Anglaterra no només la inspiració, sinó una impremta i taller de gravador com les que hi havia allà, i la va instal·lar al seu estudi del carrer de la Freneria, al costat de la Catedral gòtica de Barcelona (Trenc Ballester / Yates 1988: 33). I va convertir aquest lloc en un espai únic de devoció a les arts, una illa de resistència davant del materialisme i del comerç, un lloc paradisiàc d'acollida per als nous artistes. Els ecos de la germanat prerafaelita (*pre-raphaelite brotherhood*) (1848-1853), de l'estudi de Rossetti, on es llegia Malory en veu alta, o de la llar-castell, amb la seua corresponent Taula Rodona de William Morris, així com de la impremta fundada per ell mateix, la Kelmscott Press, hi són molt presents, sens dubte.

III. EL CORPUS ARTÚRIC D'ALEXANDRE DE RIQUER: MERLÍ I VIVIANA

El gust pel prerafaelisme d'aquest escriptor el dugué a compondre sonets tan celebrats com els que porten els següents títols: «Els pre-rafaelistes» o «Dante G. Rossetti». I, gràcies a aquesta afició, el mateix Riquer pot escriure sonets tan artúrics com «La bella dama sens mercé», del llibre *Aplech de sonets* (1906), el primer quartet del qual reproduïm, com a millor pròleg per endins-

ar-nos en la recerca d'exemples de tractament del tema dels perillous amors entre el cavaller savi i la seua deixeblla dins de la seua producció general literària i artística:

La foresta es immensa; d'arbres antichs, poblada,
s'assembla al bosch florit ahont Merlin recera
sa bella Viviana. Perfums de primavera
desvetllan los sentits sota la llum daurada.

Durant una mica més de deu anys, Riquer va ocupar-se amb intensitat de la seua carrera literària. La categoria de la seua obra plàstica no admet cap dubte, per la seua qualitat i quantitat. Quant a la literària, s'hi poden posar algunes objeccions, però mai sobre l'encertadíssima simbiosi de text i il·lustracions que va fer-hi aquest artista modernista que va veure realitzat el seu somni de convertir-se en un artista total. En concret, aquests són els títols que componen la seua trajectòria, així com les dates de publicació: *Quan jo era noy* (1897), *Crisantemes* (1899), *Petons* (1903?) (inèdit fins al 1978), *Aplech de sonets. Les cullites. Poema d'Amor* (1906) i *Poema del Bosch* (1910). (Els termes *noy*, *aplech* i *bosch* s'escrivien llavors *noy*, *aplech* i *bosch*, abans de les reformes ortogràfiques definitives del català).

Amb independència del talent de les il·lustracions, dos continguts temàtics clau defineixen, de manera decisiva, aquesta trajectòria literària d'Alexandre de Riquer. Aquests, que ens conduiran al llarg del recorregut que aquí comença per l'esmentada «trajectòria literària», són: 1) «Dolors Palau, l'esposa morta», i 2) El «bosch», unit a un amor general per la naturalesa, la inspiració sens dubte més constant de tota la seua obra, des dels records d'infància a la Segarra, fins a la seua mitificació final.

La recerca d'elements literaris artúrics en general, i del binomi Merlí-Viviana en particular, s'ha d'encaminar, per la seua rendibilitat, a dues de les seues obres: *Crisantemes* i *Poema del Bosch*. Tot i que també caldrà acudir a la seua obra plàstica, com veurem més endavant.

1. *Crisantemes*

Es tracta d'una col·lecció molt simbolista de poemes en prosa, dedicats a la seua esposa, Dolors Palau, en els quals trobem una plena fusió de les arts: il·lustracions (text-imatge), ritme de la prosa, referències musicals, etc. El bosch i la vegetació hi són fonamentals. La naturalesa hi adquireix plenes connotacions esotèriques, és un lloc de recerca de l'ideal poètic, de la bellesa misteriosa a través de l'art, de la sublimació del món material fins al punt de fer-li reflectir una realitat superior. Allà el poeta, el seu ésser subjectiu més íntim, se sent unit

al paisatge. També és el lloc on conviuen els mites i les tradicions literàries universals: la Grècia clàssica (Arcàdia), el medievalisme, el món celta dels encantaments, orientalismes llunyans (Buda) o el preraphaelitisme artúric, és a dir, la matèria de Bretanya, centrada sobretot en Merlí, que va acabar els seus dies al fons d'un bosc:

xxiv [...] Sorgeix tot un món de fantasia, misteris de lo desconegut, esperances de glòria, visions estranyes que viuen en un mateix com a records o pressentiments d'altres vides, follets, ànimes o fantasmes, desigs de superioritat, fades de cabell d'or arrossegant brocats per les bosquíries sembrades totes de blauets i margarides, castells encantats, virtuts de poderosos talismans, mirades de dragó i brill de carboncles, tresors que dormiten resguardats pels follets i amuntegats pels hàlits, paraules cabalístiques, cançons de sirenes, fatalismes encisadors de Merlins i dones d'aigua, escarpadors d'or destriant-ne cabelleres que arriben fins a terra, escala d'animadors, sensacions de benestar, petons fervents que es paguen amb la vida [...] (Cerdà i Surroca 1990: 102).

2. *Poema del Bosch*

Aquest gran poema va ser publicat el 1910, però la seua etapa de lenta composició s'estén entre 1901 i 1909, és a dir, va ocupar les seues energies durant molt de temps. És el seu llibre més gran —un gran poema narratiu— i el seu millor llibre, el més ambiciós també: una obra de concepció grandiosa. El seu testament poètic de 3323 versos i, sens dubte, la culminació o volta final al gran tema de la seua vida: el seu compromís amb el bosc, que ara es converteix en autèntica adoració. Els seus quadres i dibuixos d'entre 1906 i 1910 mostren igualment aquest interès per la vegetació boscosa de forma molt assenyalada. En el poema, s'hi troba una gran síntesi de tots els temes i tradicions relacionats amb els boscos: vida rural, temes d'encanteris, l'idil·li de Teòcrit i Anacreont, druides, misses negres i aquelarres, tradicions populars, etc. És la seu del mite i l'escenari de la història cultural de la humanitat. Mostra la seua gran cultura i que va ser un dels temperaments més conreats de la seua època. El bosc s'ha convertit definitivament en un lloc solemne, sagrat i paradisiac, el gran santuari de la naturalesa i l'amor: els dos grans temes preferits de Riquer. Aquí el poeta, com si es tractés d'un vident, hi troba harmonia, bellesa i vida. És el seu refugi preferit. D'on en deriven la creació artística i literària. També és un poema molt simbolista i preraphaelita. En els seus versos dominen dues grans tradicions culturals: la literatura i mitologia clàssica, i el món llegendari medieval, artúric en gran mesura. Ens ofereix una interessant aplicació del mite artúric a la realitat catalana de llavors. Aquest és, amb diferència, el principal treball artúric de Riquer, ja que són artúrics el sonet inicial («Sonet»), alguns passatges del «Cant I» i, sobretot, el «Cant VIII».

La primera composició (Riquer 1910: 11), «Sonet», es concep com un ofertori o ritual inicial, en el qual un artista-sacerdot convoca l'harmonia i la bellesa per tancar-la dins d'una Copa Santa,¹ que no és cap altra cosa que el Sant Greal artúric.² Un mite artúric encapçala tota la composició, però encara n'hi ha més. Les connotacions d'aquest mite es presenten associades al lema dels Jocs Florals catalans: «Pàtria, Fe i Amor», i la paraula *pàtria* torna a esmentar-se en un altre vers. Riquer utilitza un motiu tan tradicional com aquest i l'adapta a la realitat catalana que li és més pròpia, la d'un nacionalisme sentimental i d'origen romàntic, tanyit de prerafaelitisme i d'idealisme wagnerià gràcies al modernisme.

En el «Cant I. El Bosch» tornem a trobar de nou tots els boscos de la història i de la cultura que interessin a Riquer. És un cant de plenitud, abans que comenci la destrucció.

Aquesta part es va escriure a la primerenca data de 1901: el bosc celta, el pastoral, el cristià medieval, el clàssic, el romàntic, el bíblic, l'oriental i l'artúric, evidentment (Riquer 1910: 18):

De Dames sens mercè del vell Senyor feudal;
de verges qu'enarbolen el càlzer del Sant Graal;
de Merlin y d'Isolda, de Tristany, de Viviana,
de la Dama del llach, d'Artús, de Lancelot,
del Cavaller que porta d'emblema un aguilot,
de la Reyna Guinebra, Lionel y Bleciana.

Però la gran composició artúrica de Riquer, el fruit final o més complet de tota una vida d'interès pel tema, és el «Cant VIII. Escalibor» (Riquer 1910: 61-71), del maig de 1909, segons va deixar consignat el poeta. Si en el sonet inicial Riquer es va interessar a construir un símbol personal amb la Copa del Sant Greal, l'objecte artúric que li interessa en aquesta composició és l'espasa *Excalibur*. Al principi, un cavaller travessa una illa o terra erma molt al·legòrica, on per fi la troba, i en aquell moment la descripció es torna preciosista, com li correspon a un símbol tan alt, meravellós i màgic: el cavaller que mereixi l'espasa ha de posseir unes característiques molt especials. Més tard arriba el moment de les profecies, i de nou l'original fusió dels motius artúrics amb la realitat catalana. L'espasa *Excalibur*, durant tant de temps perduda o adormida, amb tot el que simbolitza, igual com el Sant Greal, es posa al servei dels

1. De fet, en una ocasió De Riquer va pintar una copa, si no santa, almenys extraordinària, per a la portada del seu llibre *Anyorances* (1902) (Caixa 1985: 41).

2. De Riquer no indica clarament que es tracti del Sant Greal, però al lector li resulta gairebé impossible no realitzar la identificació entre ambdues copes en el context d'un poema que converteix en protagonistes dels seus versos l'espasa *Excalibur*, Merlí i Viviana i altres personatges de la llegenda artúrica.

ideals catalanistes del present de «Pàtria, Fe i Amor». Un cop aclarits tots els assumptes, el paisatge erm es converteix en el bosc ple de vida i d'ideals recuperats, la qual cosa permet al poeta d'entregar-se a una cascada irreprimible i gojosa de referències culturals i històriques preferides, que acaba amb la «matèria de Bretanya». Els motius artúrics se succeiran un darrere l'altre des d'aquests moments. L'empremta de les lectures de Malory, les òperes de Wagner o els quadres prerrafaelites és clara. També ho és el gran interès que va mantenir pels amors de Merlí i Viviana. Interès literari i interès artístic, ja que fa a aquesta desafortunada parella protagonista d'un dels seus quadres també, com es veurà en el següent apartat, encara que ara seguim amb el poema (Riquer 1910: 67, 68):

Del bosch s'alsa l'imatge de Lancelot del llach;
 Merlin a son misteri confía Viviana,
 y'l màgich llegendari, per redimí un regnat
 y'l cor ferit d'un rey, ab ciència sobrehumana
 prepara'l solí altiu d'Artús y veu les gestes
 de la taula rodona, ab sos torneigs y festes.
 De tots els grans fets d'armes, el bosch es com l'hereu;
 Viviana sent finir l'ausència continuada
 del bell Merlin, tot d'una, al veure entre la neu
 que esclata la florida per sobre la nevada;
 que d'arbre en arbre's gronxen fullatges plens de flors;
 que'l bosch s'omple de càntichs y l'ànima d'amors.

3. *L'arribada de Merlín cercant Viviana al bosc encantat*

Entre el gener i el març de 1985 es va celebrar a Barcelona una exposició panoràmica de l'obra d'Alexandre de Riquer, de totes les seues facetes, des de les pintures fins als ex-libris i les fotografies, sense oblidar-se, per exemple, de cartells i objectes decoratius. Quant als quadres, es va exposar el que sembla que és el seu únic quadre de temàtica artúrica, un de no datat, precisament sobre Merlí i Viviana: *L'arribada de Merlín cercant Viviana al bosc encantat*. No sembla haver-hi dubte que aquest era precisament el seu assumpte o argument preferit procedent de la matèria de Bretanya. El quadre (Caixa 1985: 33) presenta una sèrie de peculiaritats o originalitats que convé ressaltar:

- L'escena s'emmarca en un ambient boscós de gran bellesa que aconseguix gran part del protagonisme. No hi ha dubte que bona part de l'interès de Riquer per aquest paisatge de la trajectòria de Merlí i Viviana es devia al bosc mateix, el seu gran amor, on transcorrien les seues trobades des de l'edat mitjana.

- Viviana centra tota l'atenció en aparèixer en un primer pla. A més, se la retrata com una jove d'aparença honesta i pudorosa, molt allunyada de les caracteritzacions malèvoles i seductores pròpies de la tradició.
- Quant a Merlí, només se l'endevina mentre s'aproxima des del fons del quadre il·luminat per un inesperat raig de llum. Igualment, la seua aparença és la d'un jove cavaller vigorós i decidit, i no com l'ancià savi de poblades barbes canoses que es deixa atrapar pels encants enganyosos de la seua jove deixeblla, molt diferents dels seus propis.

IV. ELS AMORS DE MERLÍ I VIVIANA EN LA LITERATURA CONTEMPORÀNIA ANGLONORD-AMERICANA

Pot semblar que es tracta simplement d'un gust o interès personal d'Alexandre de Riquer per Merlí i Viviana, però deixa de ser possible mantenir aquesta creença si s'estudia i es comprèn que els motius associats a aquests personatges han estat els preferits de bona part dels escriptors contemporanis anglonord-americans dels segles XIX i XX que han recreat i reescrit la matèria de Bretanya. Sense anar gaire lluny, *The New Arthurian Encyclopedia*, en la seua àmplia entrada sobre Merlí, indica el següent:

From the early nineteenth century to the present, Merlin has continued to be an extremely popular subject for Arthurian writers [...] Some writers exploited his relationship with Vivienne and his basic humanity. And in a good many cases, it was his death and entombment that fascinated authors (Lacy 1996b: 321).

D'altra banda, un investigador tan reputat com Christopher Dean redacta aquest fet d'una manera encara més emfàtica:

To bring this chapter to an end, we return to the theme that emerged into some prominence in the latter half of the nineteenth century. As part of the increased interest in the human side of Merlin we saw that more attention was paid to his attraction to Vivien and the ending—usually depicted as tragic—that it brought to his life. Throughout the twentieth century this theme occurs many times. In those works which straightforwardly recount Merlin's falling in love as a part of his life, Merlin has ranged, for example, from a besotted old fool in Steinbeck to a wonderfully and deservedly rewarded lover in Newman (Dean 1992: 264).

Entre aquests dos extrems citats, el de John Steinbeck i el seu *The Acts of King Arthur and his Noble Knights* (1977, pòstum) i el de Robert Newman i el seu *Merlin's Mistake* (1970), el del vell ridícul la tardana lascívia del qual li suposa el descrèdit, l'engany i l'empresonament per sempre per part de la seua múrria companya jove, fins a l'home, ésser humà, que participa de la necessitat de l'amor i de la seua satisfacció, es poden citar, entre molts d'altres, com a

exemples ineludibles de tot tipus de tractaments: Edwin Arlington Robinson, *Merlin* (1917); Terence Handbury White, *The Once and Future King* (1958); Mary Steward, *The Crystal Cave* (1970), o Marion Zimmer Bradley, *The Mists of Avalon* (1892). Veg. una bona antologia de textos merlinians per examinar-ne més exemples (Goodrich 1990).

No s'ha d'oblidar, d'altra banda, que el gran text clàssic del segle XIX que tracta els amors desfavorables d'ancià mag enganyat i jove deixeblla enganyadora és el poema del poeta Alfred Tennyson «Merlin and Vivien» (1859), part de la seua magna composició *The Idylls of the King*, que el va mantenir ocupat durant molts anys. La major part dels autors que es fixen en aquest assumpte amb posterioritat, ho faran amb la mirada posada en aquesta visió del victorià, per afirmar-la o, més freqüentment, per negar-la o reinterpretar-la.

Dins de la literatura espanyola, pel que respecta a l'interès en Merlí, sobresurt el poema *Los encantos de Merlín* (1868) de José Zorrilla, el *Merlin e familia* (1955) d'Álvaro Cunqueiro, i, quant a un tractament radicalment diferent de la tradició dels amors de mag i deixeblla, tenim el *Viviana y Merlín* (1930) de Benjamín Jarnés.

V. APORTACIONS ORIGINALS D'ALEXANDRE DE RIQUER

Ja ens hem referit a la circumstància que la visió i l'ús general que realitza Alexandre de Riquer (Sant Greal, *Excalibur*) de la matèria de Bretanya per unir-la als corrents culturals de la Catalunya de la seua època, Renaixença i modernisme, eren molt originals. A més, resulta molt original i molt internacional el seu interès tan especial pel personatge de Merlí i les seues accions compartides amb Viviana. D'altra banda, el tercer punt d'extrema originalitat és la seua visió d'aquesta relació tan debatuda i reinterpretada, com a més humana, equilibrada i positiva, tal com han defensat tants escriptors anglonord-americans tan únics que han fet prosperar tant i de nou la matèria de Bretanya per als lectors contemporanis. En defensa d'aquesta tercera afirmació, n'hi ha prou de suggerir una mirada serena al seu quadre sobre l'encontre d'aquesta parella miticollegendària amb tant de renom.

CONCLUSIONS

Creiem que hem argumentat amb suficient solidesa que Alexandre de Riquer, en interessar-se d'una manera tan sentida pel mag Merlí, i especialment per la seua controvertida convivència amb Viviana, va demostrar que estava perfectament al cas i integrat en un corrent de creació literària i artística internacional, fructífer i molt interessant.

Aquest fet no faria res més que revalorar la seua obra i exposar la necessitat de posar-la en valor i donar-la a conèixer d'una manera més efectiva fora de les fronteres de Catalunya o de la llengua catalana, mitjançant la traducció, per exemple.

Els textos artúrics, literaris o visuals, de l'obra d'Alexandre de Riquer, per la seua qualitat literària i interès cultural, haurien de ser difosos entre els investigadors artúrics internacionals i l'heterogeni públic aficionat a aquests assumptes, i traduir-los, almenys, a les següents llengües de major difusió internacional: anglès, francès i espanyol.

El 2005, vam tenir l'honor de proposar una entrada sobre Alexandre de Riquer, que va ser acceptada i publicada a la prestigiosa revista angloamericana *Arthurian Literature* (Zarandona 2005: 100) dins d'una col·lecció concebuda com un suplement de *The new arthurian encyclopedia* (Lacy 1996a), eina fonamental de consulta d'aquesta disciplina. D'altra banda, la traducció de Mariàngela Cerdà al castellà del llibret del poema líric *La fada* (1897) de Jaume Massó i Torrents, el 2000 (299-324), en seria un altre exemple. Aquests serien els camins.

JUAN ZARANDONA
Universidad de Valladolid

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- Caixa 1985: CAIXA DE BARCELONA, *Alexandre de Riquer 1956-1920*, Barcelona, Caixa de Barcelona. Obra Social.
- Cerdà i Surroca 1990: Mariàngela CERDÀ I SURROCA (ed.), *Boires i crisantemes. El poema en prosa modernista*, Barcelona, La Magrana.
- 2008: Mariàngela CERDÀ I SURROCA, «Neomedievalisme dins el modernisme català», dins Josep Massot i Muntaner (coord.), *Estudis de llengua i literatura catalanes*, LVII. *Miscel·lània Joaquim Molas*, 2, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 137-155.
- Dean 1992: Christopher DEAN, *A Study of Merlin in English Literature from the Middle Ages to the Present Day. The Devil's Son*, Lewiston (Nova York), The Edwin Mellen Press.
- Goodrich 1990: Peter GOODRICH (ed.), *The Romance of Merlin. An Anthology*, Nova York / Londres, Garland.
- Lacy 1996a: Norris J. LACY (ed.), *The New Arthurian Encyclopedia*, Nova York / Londres, Garland.
- 1996b: Norris J. LACY, «Merlin (Myrddin)», dins Lacy (1996a: 319-322).
- Massó i Torrents 2000: JAUME MASSÓ I TORRENTS, «El hada», trad. de Maria Àngela Cerdà i Surroca, *Hermeneus*, 2, 299-324.
- Riquer 1899: Alexandre DE RIQUER, *Crisantemes*, Barcelona, Àlvar Verdaguer.
- 1906: Alexandre DE RIQUER, *Aplech de sonets. Les cullïtes. Un poema d'amor*, Barcelona, Àlvar Verdaguer.
- 1910: Alexandre DE RIQUER, *Poema del Bosch*, Barcelona, Àlvar Verdaguer.

- Trenc Ballester 1982: Elisée TRENC BALLESTER, «Alexandre de Riquer, Ambassadeur de l'art anglais et nord-américain et Catalogne», *Melanges de la casa de Velázquez*, XIX/1, 317-346.
- Trenc Ballester / Yates 1988: Eliseu TRENC BALLESTER / Alan YATES, *Alexandre de Riquer (1896-1920). The British Connection in Catalan Modernism*, Sheffield, The Anglo-Catalan Society.
- Zarandona 2003: Juan Miguel ZARANDONA, «De Riquer, Zanné y Viura», dins id., *Alfred Lord Tennyson y la literatura artúrica española de los siglos XIX y XX: traducción, manipulación e intertextualidad*, Saragossa, Universidad de Zaragoza, 871-972.
- 2005. Juan Miguel ZARANDONA, «De Riquer, Alexandre», dins Keith Busby (ed.), *Arthurian Literature*, XXII, Cambridge, D. S. Brewer, 100.